

Педагогічні засади виховання самостійності майбутніх фахівців із фізичного виховання

Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень. Робота у вищій школі на сучасному етапі реалізації ідей Болонської угоди спрямована переважно на інтенсивну інформатизацію, мобілізацію потенціалу системи самоорганізації навчання, самопідготовки, які забезпечують формування в майбутніх спеціалістів із фізичного виховання цілісного досвіду педагогічної діяльності, самореалізацію професійних якостей.

Самоорганізація розглядається як необхідна умова самостійної роботи студентів. Під самостійною роботою в широкому значенні розуміють будь-яку діяльність особистості зі здійснення поставлених перед нею цілей без безпосередньої участі керівника. У цьому визначенні наголошено на діяльній стороні особистості, спрямованій на самостійне досягнення цілей.

Самостійна робота – діяльність студентів, яка полягає в самостійному визначенні мети, завдань, засобів їх досягнення на основі навчальних потреб та інтересів; виборі власного шляху творчого розв'язання виявлених проблем, поставлених завдань (гармонійний розвиток особистості, збереження й зміцнення здоров'я, професійна підготовка); аналізі результату [5].

Якщо розглядати результати навчання у вищому навчальному закладі як сукупність таких складників, як отримання знань, набуття практичних умінь, формування навичок і ставлення до навколишньої дійсності та процесів, які відбуваються в ній, а також формування готовності до професійної діяльності, то можна побачити, що кожен компонент значною мірою залежить від якості самостійної роботи студента. В умовах ринкової економіки, яка вимагає нової парадигми навчання, конкурентоспроможними будуть тільки фахівці, які, спираючись на фундаментальні знання, у реальній діяльності зможуть нестандартно мислити, творчо застосувати знання, уміння в постійно змінюваних трудових і соціальних ситуаціях, що потребує високого рівня самоаналізу, самооцінки й самоконтролю результатів своєї діяльності.

Згідно з “новою парадигмою” формуванню саме таких рис особистості сучасного випускника ВНЗ сприяє раціонально організована самостійна робота [4].

Завдання дослідження – визначити роль самостійності в підготовці майбутніх фахівців та виявити педагогічні підходи до виховання самостійності в студентській молоді.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Характерною особливістю навчання у ВНЗ є великий обсяг самостійної роботи студентів (СРС). Самостійні роботи – це різноманітні види індивідуальної й колективної навчально-виховної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Головна мета самостійної роботи – засвоєння теоретичних знань, формування системи загально-навчальних, професійних умінь і навичок та формування самостійності, активності майбутнього фахівця.

Сучасні дидакти рекомендують застосовувати в організації самостійної роботи **випереджувальні завдання** (І. М. Трубавіна). Ці завдання спрямовані на повне або часткове попереднє самостійне вивчення студентами навчального матеріалу, який буде висвітлюватися викладачем через деякий час. Попередньо вивчений матеріал можна впроваджувати на лекціях, семінарах у вигляді наукових доповідей, обговорювати в процесі дискусії чи пропонувати у вигляді реферату.

Значне місце в структурі самостійної роботи А. І. Кузьмінська відводить методу **“портфоліо”**, який призначений для систематизації результатів самостійної роботи студентів, узагальнення, поглиблення й розширення знань, отриманих на аудиторних заняттях. У матеріалізованому плані **“портфоліо”** – це тека, у якій у систематизованому вигляді студент накопичує матеріали, які є результатом його самоосвітньої діяльності з конкретної навчальної дисципліни, зокрема:

- дипломи, сертифікати, грамоти за участь в олімпіадах та наукових і науково-практичних конференціях та семінарах;
- конспекти додаткових джерел інформації;

- реферати, тези доповідей на семінарах, есе й інші творчі роботи;
- ксерокопії нормативних документів, законодавчих актів, які стосуються професійної діяльності;
- результати індивідуальної роботи з куратором, викладачем, науковим керівником: плани, програми, проекти наукової статті тощо;
- анкети, результати опитування, інтерв'ю з професіоналами-практиками за фахом студента (такий вид роботи має особливе значення для професійного становлення студента, формування в нього етичних цінностей та фахових орієнтацій).

На магістерських студіях “портфоліо” рекомендується використовувати як “методичну скарбничку”, відбиток на погляди студента щодо своєї майбутньої професійної майстерності, особливостей діяльності керівника державної установи, науковця-дослідника чи науково-педагогічного працівника. Викладачеві потрібно допомогти студенту вибрати напрями професійного зростання, скласти програму самовдосконалення та самостійної роботи за вибраним напрямом, чітко сформулювати мету роботи з “портфоліо”. Якщо магістр вибирає професійно-педагогічний напрям і готується до викладацької діяльності, то розділи його портфоліо можуть бути такими:

- бібліографія новинок психолого-педагогічної та фахової літератури;
- конспекти першоджерел;
- анотації й короткі резюме відвіданих у процесі педагогічної практики лекцій і практичних занять викладачів та аналіз їхнього педагогічного досвіду;
- аналіз методів і методик навчання, методів діагностування навчальних досягнень студентів тощо.

Під час роботи з “портфоліо” студентам слід рекомендувати використовувати цитати, виписки, тези, конспекти, анотації.

Однією з особливостей навчального процесу в сучасному ВНЗ, яку слід якомога ефективніше використовувати при організації самостійної роботи студента, є активне **впровадження комп'ютерної техніки**.

Автори на основі досвіду діяльності ВНЗ підкреслюють такі переваги процесу самостійного навчання з використанням комп'ютера:

- комп'ютер дає змогу забезпечувати й контролювати індивідуальний темп навчальної діяльності: студент має можливість самостійно вибрати момент переходу до наступної норми навчальної інформації, задавати швидкість подання завдань і час їх виконання;
- комп'ютер надає можливість студенту самостійно переходити від більш високого ступеня складності навчального матеріалу до більш легкого й навпаки;
- комп'ютер дає змогу інтенсифікувати та раціоналізувати час, який при традиційному навчанні витрачається на демонстраційні моменти, пошук інформації тощо;
- комп'ютер допомагає індивідуалізувати процес навчання, застосовуючи окрему методику для кожного студента, що дає змогу враховувати його індивідуальні особливості, розвивати здібності, підвищувати якість засвоєння знань та необхідних умінь.
- важливе дидактичне значення мають мультимедійні комп'ютерні ефекти, за допомогою яких можна демонструвати процеси та явища, котрі вивчаються;

Для підвищення ефективності супроводу самостійної роботи студентів можна використовувати:

- електронний підручник;
- електронні методичні вказівки;
- електронні тестові контрольні завдання;
- електронну аудіовізуальну наочність тощо.

Комп'ютерна підтримка забезпечує можливість чітко організувати й конкретно спрямовувати самостійну навчальну діяльність студентів та досягати кращих результатів у навчанні при скороченні затрат часу [1].

У наш час студенти можуть користуватися й **Інтернетом**. Для цього їм насамперед потрібно оволодіти методикою роботи в Інтернеті. Оскільки Інтернет – це гіпер-простір збереження фактично безмежної кількості інформації, важливим є уміння віднайти в ньому потрібну інформацію. Для цього використовують пошукові служби. Однією з найпопулярніших є пошукова служба Google. Для завантаження її в полі адрес потрібно увести адресу www.google.com.ua. Після завантаження сторінки пошукової служби Google в полі запиту вводять ключові слова пошуку, наприклад *Інститут психології* (російською мовою). Після натиснення кнопки Пошук Google ми отримаємо результати пошуку: якщо зафіксовано прапорець сторінки з України, отримаємо 260 000 сторінок, що вміщують вищезазначені ключові слова; якщо зафіксовано прапорець веб, то результат пошуку становитиме на

сьогодні 1 420 000 сторінок, оскільки в першому випадку ми обмежили пошук тільки територією України, а в другому – не обмежували [4].

Органічною частиною самостійної роботи є контроль й оцінювання її результатів. Вони можуть здійснюватись як на аудиторних навчальних заняттях, так і в позааудиторний час з оцінюванням усних відповідей та письмових робіт студентів [1].

Для розвитку вмінь порівнювати, узагальнювати, класифікувати, здійснювати самоконтроль і самооцінку своїх знань корисно використовувати *комплекс завдань* таких типів: “*зайве слово*”, “*аналогія*”. Приклад 1. Визначити “зайве” слово, словосполучення й підкреслити його або зазначити (в дужках) узагальнююче поняття для трьох інших слів:

- принцип, форма, стиль, метод (стиль, основні поняття дидактики);
- уміння, поняття, закони, теорії (уміння, компоненти системи знань);
- наочність, системність, дискусія, міцність (дискусія, принципи навчання);
- системність, дискусія, гра, “брейнштурмінг” (системність, активні методи навчання);
- бесіда, урок, ілюстрація, вправа (урок, методи навчання);
- проблемний виклад, пошуковий, дослідний, фронтальне опитування (фронтальне опитування, методи проблемного навчання).

Приклад 2. Визначити тип логічних співвідношень між поняттями першої пари словосполучень. У другу пару словосполучень дописати поняття, що перебуває в тому ж логічному співвідношенні (виключаючи часткові поняття, які містяться в тексті завдання):

- а) наочність – принцип навчання, дискусія – ;
- б) науковість – принцип навчання, урок – ;
- в) розповідь – метод навчання, системність – ;
- г) метод навчання – вправа, принцип навчання – .

Використання зазначених методів на практичних заняттях надає студентам уявлення про узагальнені способи прийняття рішень, учить усвідомлено здійснювати розумові операції під час самостійного прийняття рішень, розвиває самостійність мислення. На цьому шляху слід послідовно концентрувати увагу на оволодінні операціями порівняння, виділення суттєвого, аналізу через синтез (тобто виявлення різноманітних прихованих властивостей і якостей об'єкта завдання через уключення його в різноманітні можливі відносини та умови діяльності) [3].

Узагальнення суттєвих відношень дає змогу виявити причини процесів та подій і на цій підставі прогнозувати наслідки. Уміння прогнозувати формується на розумінні явищ та дає можливість самостійно визначати реальні цілі й приймати адекватні до ситуації рішення.

Навчати студентів стратегії та тактики самостійного прийняття рішення на першому етапі З. Н. Курлянд пропонує за допомогою *проблемного навчання, навчальних дискусій* і розв'язання практичних завдань проблемного характеру (аналізу конкретних ситуацій).

Під час вибору проблем слід керуватися такими критеріями:

- провідні ідеї, поняття, методи науки, боротьба ідей, суперечливі положення й пошук способів їх розв'язання в історії науки;
- суперечності, невирішені питання сучасної науки, нові технології, що виникають у виробничій практиці.

Самостійність як якість особистості найяскравіше виявляється в умовах вибору, розв'язання суперечностей, подоланні перешкод. Тому ефективним способом уключення студентів у самостійну діяльність і процес прийняття рішень В. Л. Ортинський пропонує дискусії. Причому важливо, щоб кожний студент обов'язково визначав свою позицію, власне ставлення до проблеми, його обґрунтування й аргументований захист. В основі дискусій мають бути проблеми, які не допускають однозначної відповіді, потребують діалектичного підходу, урахування широкого кола питань, актуальних для сучасної практики, що мають кілька розроблених у літературі концепцій, доступних для студентів.

Сучасні концепції освіти (Національна державна програма “Освіта України у XXI ст.”) відзначають необхідність гуманізації освіти. Установлення суб'єктних відносин між викладачем і студентами в навчальному процесі потребує опори на принцип рольової участі. Реалізувати його можна за допомогою *використання імітаційно-моделюючих ігор* під час практичних занять. Підготовка до *рольових і ділових ігор* дає можливість студентам самостійно приймати рішення при виборі рівня складності завдання залежно від рівня вимог, методів оволодіння матеріалом, особистісно й практично значущого змісту, а також неодмінно припускає необхідність висловлювати та захищати власну думку, виявляти самостійність у діях і поведінці під час гри [3].

Дуже корисне для майбутніх спеціалістів *виконання* студентами по черзі *обов'язків керівника семінару (практичного заняття)*. Студент-керівник відповідає за підготовку й проведення заняття. Він веде семінар, стежить за регламентом, формулює запитання та організовує обговорення, проводить колективний аналіз й оцінку роботи. При цьому викладач надає допомогу керівникові під час підготовки до заняття, бере участь у постановці й обговоренні проблем, у підбитті підсумків та оцінюванні самого процесу роботи на основі принципу співробітництва. Отже, студенти набувають реального досвіду керівництва, обговорення й прийняття рішень, контролю та оцінки, підготовки й утілення рішень у діяльність, відповідальності [3].

Для самостійної роботи студентів можна запропонувати такі ігри та завдання, що потребують різного рівня інтелектуальної активності.

Гра **“Бійка ораторів”**. Завдання: репродуктивний рівень – підготувати коротку (до 5 хв) захоплюючу розповідь за своєю спеціальністю; евристичний рівень – підготувати невелике повідомлення на оригінальну тему (за спеціальністю) і виступити з ним; пошуковий рівень – підготувати, виголосити та захистити проблемну промову (за спеціальністю).

Гра **“Конкурс ситуацій”**. Завдання: репродуктивний рівень – обіграти в ролях конфліктну ситуацію з виробничого життя (за спеціальністю); евристичний рівень – обіграти в ролях конфліктну ситуацію та варіант її вирішення (за спеціальністю); пошуковий рівень – оперативно знайти варіанти розв'язання запропонованих конфліктних ситуацій (за спеціальністю).

Гра **“Прес-конференція”**. Завдання: репродуктивний рівень – підготувати запитання за темою “прес-конференції” та зіграти роль “кореспондента” газети; евристичний рівень – підготувати проблемні запитання, зіграти роль “кореспондентів” наукових журналів; пошуковий рівень – підготуватися до відповідей на можливі запитання та зіграти роль “відомого вченого”, який дає “прес-конференцію”, присвячену новим відкриттям у науці.

Гра **“Презентація нових технологій”**. Завдання: репродуктивний рівень – ознайомитися з однією з нових технологій (навчання, праці) і подати її; евристичний рівень – вивчити кілька нових технологій, на їх підставі скласти комплексну методику та представити аудиторії; пошуковий рівень – розробити й представити власну (авторську) методику (технологію).

Гра **“Вибори директора”** (“Конкурс менеджерів”). Завдання – репродуктивний рівень – зіграти роль учителів, тренерів, інструкторів, які вибирають нового керівника; евристичний рівень – ознайомитися із методами управління (школою, установами) і на цій підставі скласти й представити аудиторії програму “майбутньої діяльності”; пошуковий рівень – захистити власну програму діяльності майбутнього керівника [3].

Ефективна професійна підготовка майбутнього вчителя неможлива без самоосвіти, самовиховання та саморозвитку. А це потребує не лише знання форм і методів аудиторної роботи, роботи з книгою та іншими сучасними джерелами інформації, а й застосування вольових зусиль, розвитку певних особистісних і професійних якостей, володіння технологією професійного самовиховання.

Досвід загального самовиховання є необхідною передумовою професійного самовиховання, яке передбачає свідому роботу з розвитку професійно значущих якостей, формування педагогічних умінь і здібностей [2].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, під самостійною роботою в широкому значенні розуміють будь-яку діяльність особистості зі здійснення поставлених перед нею цілей без безпосередньої участі керівника.

Самостійність у навчальній діяльності студентів обумовлена рівнем розвитку в них умінь порівнювати, узагальнювати, класифікувати, здійснювати самоконтроль і самооцінку своїх знань, умінь самостійно приймати рішення, прогнозувати, визначати цілі, завдання самостійної роботи.

Для виховання самостійності доцільні такі методи, засоби: випереджувальні завдання; метод “портфоліо”; комплекси завдань типу “зайве слово”, “аналогія”; метод навчальних дискусій; імітаційно-моделюючі, рольові та ділові ігри (“Бійка ораторів”, “Конкурс ситуацій”, “Прес-конференція”, “Презентація нових технологій”, “Вибори директора”); комп'ютерні технології (мультимедія, електронне методичне забезпечення дисциплін, пошукова служба Google).

Список використаної літератури

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омелянко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
2. Педагогіка вищої школи / за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
3. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ортинський В. Л. – К. : Центр навч. л-ри, 2009. – 472 с.

4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Туркот Т. І. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Чайка В. М. – К. : [б. в.], 2010.

Анотації

Робота у ВНЗ на сучасному етапі реалізації ідей Болонської угоди спрямована переважно на інтенсивну інформатизацію, мобілізацію потенціалу системи самоорганізації навчання, самопідготовки, які забезпечують формування в майбутніх спеціалістів із фізичного виховання цілісного досвіду педагогічної діяльності, самореалізацію професійних якостей. У дослідженні передбачалося виконання таких завдань: визначити роль самостійності в підготовці майбутніх фахівців; виявити педагогічні підходи до виховання самостійності в студентській молоді. Для виховання самостійності майбутніх фахівців із фізичного виховання доцільно застосовувати такі методи, засоби: випереджувальні завдання; метод “портфоліо”; комплекси завдань типу “зайве слово”, “аналогія”; метод навчальних дискусій; імітаційно-модельючі, рольові та ділові ігри (“Бійка ораторів”, “Конкурс ситуацій”, “Прес-конференція”, “Презентація нових технологій”, “Вибори директора”); комп'ютерні технології (мультимедія, електронне методичне забезпечення дисциплін, пошукова служба Google). Отже, під самостійною роботою в широкому значенні розуміють будь-яку діяльність особистості зі здійснення поставлених перед нею цілей без безпосередньої участі керівника. Складниками самостійності в навчальній діяльності студентів є вміння порівнювати, узагальнювати, класифікувати, здійснювати самоконтроль і самооцінку своїх знань, умінь самостійно приймати рішення, прогнозувати, визначати цілі, завдання самостійної роботи.

Ключові слова: самостійна робота, самостійність у навчальній діяльності студентів, засоби й методи виховання самостійності.

Галина Власюк, Елена Ярмоцук. Педагогические основы воспитания самостоятельности будущих специалистов по физическому воспитанию. *Работа в высшей школе на современном этапе реализации идей Болонского соглашения направлена преимущественно на интенсивную информатизацию, мобилизацию потенциала системы самоорганизации обучения, самоподготовки, которые обеспечивают формирование у будущих специалистов по физическому воспитанию целостного опыта педагогической деятельности, самореализацию профессиональных качеств. В исследовании предполагалось выполнение таких заданий: определить роль самостоятельности в подготовке будущих специалистов; исследовать педагогические подходы к воспитанию самостоятельности у студентов. Для воспитания самостоятельности будущих специалистов по физическому воспитанию целесообразно применять следующие методы, средства: опережающие задания; метод “портфоліо”; комплексы заданий типа “лишнее слово”, “аналогія”; метод учебных дискуссий; имитационно-моделирующие, ролевые и деловые игры (“Бой ораторов”, “Конкурс ситуаций”, “Пресс-конференция”, “Презентация новых технологий”, “Выборы директора”); компьютерные технологии (мультимедія, электронное методическое обеспечение дисциплин, поисковая служба Google). Итак, под самостоятельной работой в широком значении понимают любую деятельность личности с осуществления поставленных перед ней целей без непосредственного участия руководителя. Составляющими самостоятельности в учебной деятельности студентов выделяют умения сравнивать, обобщать, классифицировать, осуществлять самоконтроль и самооценку своих знаний, уменій самостоятельно принимать решение, прогнозировать, определять цели и задания самостоятельной работы.*

Ключевые слова: самостоятельная работа, самостоятельность в учебной деятельности студентов, средства и методы воспитания самостоятельности.

Galina Vlasyuk, Olena Yarmochyk. Pedagogical Principles of Independence Training of Future Specialists in Physical Education. *At high school work on the present stage of implementation of the Bologna agreement ideas is directed mainly to the intensive informational content, mobilization of the potential of self-education and self-training, providing future specialists of physical education with pedagogical experience and realization of professional qualities. The study was supposed to perform the following tasks: to define the role of autonomy in professionals training; to identify the pedagogical approaches to students' autonomous education. To train independence of future specialists of physical education, their appropriate applying of methods and means as proactive task, the method of “portfolio”, complex tasks such as “an odd word”, “analogy”, the method of educational debates, modeling imitation, role-playing and business games (“Fight of Speakers”, “Competition of Situations”, “Press Conference”, “Presentation of New Technologies”, “Director Election”); computer technologies (multimedia, electronic methodological support of courses, Google). Thus, in the broad sense the independent practice means any activity of a person to put the goals into effect without the direct participation of a supervisor. The components of autonomy in the educational activity of students are the abilities to compare, to summarize and to classify, self-control and self-esteem of their knowledge; skills of decision-making, predicting and identifying of goals and objectives of independent work.*

Key words: independent practice, autonomy in students' learning activities, means and methods of autonomous education.